

РЕВИЗИЈАТА И ИЗМАМАТА

АПСТРАКТ

Измамата може да се случи било каде. Додека од една страна само неколкуте големи измами се избрани и се тема на медиумите, од друга страна се губат големи суми во сите видови на бизнис, како резултат на големиот број на мали измами кои се направени.

Редовно се спроведуваат истражувања кои се направени во обид да се процени вистинскиот обем и трошокот на измамата за бизнисот и општеството.

Измама претставува прибавување неоправдани или незаконски финансиски корисности; намерно погрешно т.е. неточно прикажување на податоците или изоставување, односно не објавување на податоците во сметководствената евиденција на претпријатието или во финансиските извештаи.

Грешка е ненамерно погрешно прикажување или не искажување на податоци или износи во сметководството на претпријатието или во финансиските извештаи. Големите грешки ги корегира обично самиот клиент кај кого се спроведува ревизијата, кога тие ќе се утврдат, а во случај кога откриената материјална грешка не се исправа, тогаш таа станува неправилност или ненамерната постапка се претвора во намерна.

Финансиските измами претставуваат криминално дело кои можат да се дефинираат како намерни акти на измама кои вклучуваат финансиски трансакции, поради остварување на лична придобивка. Финансиската измама се класифицира како криминално дело и потпаѓа под граѓанските кривични закони, во рамките на општественото уредување.

Финансиската измама може да биде извршена од компании, организирани криминални групи или од поединци. Основна карактеристика по која се разликуваат финансиските измами од другите криминални дела е тоа што ги извршуваат лица кои имаат специјализирано знаење од областа и во најголем број на случаи тие не се претходно осудувани. Карактеристично е тоа што во одредени случаи, голем број компании ги штитат вработените кои извршиле финансиска измама се со цел да го заштитат својот бренд и репутација во јавноста, постапка која се јавува како дополнителен проблем во откривањето на измамата.

РЕВИЗИЈАТА И ИЗМАМАТА

Измамата можеме да ја дефинираме како намерно дејствие од страна на еден или повеќе поединци од раководството, оние кои се задолжени за управување на ентитетот, вработените или трети страни, вклучувајќи го и користењето на измамата за да се стекне неправедна или незаконска предност.

Основната одговорност за спречување и откривање на измама им припаѓа на оние кои се задолжени за управување на ентитетот и раководството. Важно е раководството, со надзор на оние кои се задолжени за управување со ентитетот, да стави голем нагласок на спречувањето на измама, разубедувајќи ги лицата да не извршат измама поради веројатноста за откривање и казнување. Горенаведеното вклучува обврзување за дизајнирање култура на искреност и етичко однесување кое може да се засили со активен надзор од страна на оние кои се задолжени за управување со ентитетот.

* Доц. Д-р Иван Игњатов, ОДР, ОСВ

Наодите поврзани со состојбите на можни измами варираат, но главно укажуваат дека измамата преовладува внатре, во организациите и останува сериозен проблем и проблем кој што скапо чини.

Судска ревизија (Forensic Audit) се занимава со активности насочени кон откривање или превенција од измами или други нелегални активности, интегрирани во финансиските извештаи на ревидираниот деловен субјект. Ова е понов вид на ревизија и бележи значаен пораст, посебно во делот на финансиите во деловниот субјект, а се појави како резултат на зголемениот број на измами, грешки и нерегуларности инкорпорирани во финансиските извештаи на ревидираните деловните субјекти.

Ревизорот кој е одговорен за спроведување на ревизијата во согласност со МСР е одговорен за стекнување разумно уверување дека финансиските извештаи земени како целина не содржат материјално погрешно прикажување било да е предизвикано од измама или од грешка. При спроведување на ревизијата, ревизорот треба да одржува професионален скептицизам во текот на ревизијата, препознавајќи ја можноста дека материјално погрешно прикажување поради измама може да постои, без оглед на минатото искуство на ревизорот за чесноста и интегритетот на раководството на ентитетот и на оние кои се задолжени за управувањето со деловниот субјект.

Ризиците од измамата можат само да се зголемуваат, со зголемувањето на глобализацијата, поконкурентни пазари, брз развој во технологијата и периоди на економска тешкотија.

Врз основа на спроведените истражувања, може да се заклучи дека:

- организациите би можеле да имаат губиток во висина од 7%, од нивниот годишен обрт како резултат на измамата;
- само мал процент од губитоците предизвикани како резултат на измамата, се решаваат во организациите;
- висок процент на измами се извршени

од раководниот менаџмент и извршителите;

- алчноста е еден од главните мотиви за извршување на измама;
- сторителите на измама често пати извршуваат финансиска функција;
- губитоците од измамата не се ограничени на одреден сектор или земја;
- преовладувањето на измамата се зголемува во новите пазари.

И покрај сериозниот ризик кој што измамата го има за бизнисот, многу од организациите се уште немаат воспоставено формални системи и процедури за да ја спречат, откријат и да одговорат на измамата. Додека ниту еден систем не е целосно отпорен на измамата, постојат чекори кои можат да се преземат за да се спречи измамата и да се направи истата да биде помалку привлечна за сторителите.

Раководните сметководители чија што професионална обука опфаќа анализа на информациите и системите, може да има значајна улога во развојот и имплементацијата на мерките за борба против измамата, во рамките на нивната организација.

Генералните принципи на управувањето со ризик од измама се општо применливи и организациите насекаде во светот се охрабруваат да превземаат поубедлив пристап кон превенцијата, детекцијата и одговорот кон измамата.

Терминот “измама” вообичаено опфаќа активности како на пример, кражба, корупција, конспирација (завера), проневера, перење на пари, поткуп и изнудување. Суштински, измамата опфаќа користење на мамење, заради нечесно здобивање со лична корист за индвидуата и /или создавање на губиток за друг.

Измамата може да има повеќе значења и резултира од различните релации помеѓу прекршителите и жртвите.

Примери за измама вклучуваат:

- кривични дела од лица, против

потрошувачи, клиенти или други бизнис лица, на пример погрешно толкување за квалитетот на производите; пирамидални шеми на тргување (промет)

- измама од страна на вработените, кон работодавците, на пример измама во исплатата; фалсификување на побарувањата за трошоци; кражба на готовина, средства или интелектуална сопственост (ИП); лажно сметководство

- кривични дела од бизнисот наспроти инвеститорите, потрошувачите и вработените, на пример измама во финансиските извештаи; продажба на фалсификувани производи, како оригинални; неплаќање на данокот или националните придонеси за осигурување за персоналот

- кривични дела наспроти финансиските институции, на пример користење на изгубени и украдени кредитни картички; измама со чекови; лажни побарувања за осигурување

- кривични дела од лица, или бизнисот наспроти власта, на пример измама со грант; измама со побарувања за социјално осигурување; даночна евазија

- кривични дела од професионални криминалци, наспроти големи организации, на пример големи кругови на фалсификување; измама со хипотеки; измама со „зголемување на такса“; измама со корпоративен идентитет; перење на пари

- електронски криминал извршен од лица кои користат компјутери и технологија за извршување на кривични дела; на пример кривични дела поврзани со авторски права; хакерство; измама во социјалата.

Според Асоцијацијата на Овластени Ревизори постојат три главни категории на измама кои влијаат на организациите:

➤ Проневера со средства (актива)

Овој вид на измама опфаќа кражба или злоупотреба на средствата (активата) на организацијата.

Како пример на проневери со средства (актива), може да се јават:

- кражба на постројки, инвентар или

готовина,

- лажни фактури,
- измама со сметки за побарувањата,
- измама во исплатата.

➤ Лажни извештаи

Лажните извештаи се јавуваат најчесто во форма на фалсификување на финансиските извештаи или фалсификување на работни документи, како на пример овластувања на вработен/и, со цел да се обезбеди одреден бенефит.

➤ Корупција

Опфаќа активности како на пример:

- користење на поткуп,
- некоректно (несоодветно) користење на доверливи информации,
- конфликт на интереси и смислено јавно наддавање (поднесување на понуди).

Постоеле многу обиди да се одреди вистинскиот степен на измамата, но не е лесно да се состави (сложи) сигурна статистика која се однесува на измамата. Како еден од клучните аспекти на измамата е мамењето, истото би можело да биде тешко да се идентификува и резултатите од истражувањата често пати ги одразуваат само примерите на измама кои всушност биле откриени. Се проценува дека поголем дел од измамите поминуваат без да се откријат, па дури и кога измамата е откриена би можело да се случи истата да не биде пријавена. Една причина за ова би можела да биде дека компанијата која била жртва на измама не сака да ризикува со негативниот публицитет. Исто така, често пати тешко е да се одвои измамата од невнимателното и слабо водење на досие (записници, документација).

Често пати измамата се разбира погрешно, како кривично дело без жртви.

Како и да е, измамата може да има значајни социјални и психолошки ефекти на лицата, бизнисот и општеството. Кога измамата предизвикува колапс на голема компанија, во тој случај би можеле да

бидат загрозени бројни индивидуи и бизнис. Дополнително на вработените во компанијата, исто така можат да бидат загрозени и вработените кај набавувачите заради губење на големи порачки и други доверители како на пример банки кои можат индиректно да бидат загрозени поради големи загуби од заеми. Потрошувачите мора да плаќаат премија за стоки и услуги, со цел да ги компензираат трошоците настанати како резултат на загубите поради измама, како и поради парите потрошени на истраги и дополнително обезбедување.

Даночните обврзници исто така, страдаат како резултат на намалената исплата на корпоративниот данок од работењето кој претрпел загуба. Измамата ги исцедува ресурсите, влијае на јавните услуги можеби, нешто што претставува уште поголема грижа, истата би можела да финансира други криминални и терористички активности.

Со современите економски текови, можната измама претставува голема закана за јавната сигурност и просперитет, која е во постојан пораст.

Фалсификувањето е само еден пример на измама кој може да има исклучително сериозни последици.

Технологијата постојано напредува, со тоа што им олеснува на фалсификаторите да произведуваат на изглед, реалистични пакувања и со тоа да ги измамат легитимните продавачи на големо и мало. Фалсификувањето е потенцијално лукративен бизнис за сторителите на измама, со можност за голем комерцијален профит и проблемот лежи во тоа што ова влијае на широк обем на индустрија, вклучувајќи вино и други алкохолни пијалаци, фармацевтски производи, електрична стока и производи од модната индустрија. Често пати постојат многу жртви предмет на измама, а не само бизнисот кој бил “заведен” или пак, некој негов бренд бил експлоатиран.

Не постои една, единствена причина за измамата.

Гледајќи од страната на сторителите на измама, потребно е да се има во предвид:

- мотивација на потенцијалните сторители
  - услови (околности) според кои што луѓето можат да ги рационализираат нивните обиди за извршување на вакво дело
  - можности за извршување на кривично дело/а
  - перцепираната погодност на цели за измама
  - техничката способност на сторителот
  - очекуваниот и тековниот ризик од откривање, по извршување на делото (измамата)
  - очекувања за последиците од откривање (вклучувајќи неказнени последици, како на пример губење на работни места и бележењето на семејството, натамошни активности во смисла на конфискација и традиционални кривични санкции)
  - тековни последици од откривање.

Резултатите од истражувањето покажуваат дека постојано се случуваат измами и дека организациите треба да бидат внимателни и проактивни кога се борат со економскиот криминал.

Традиционалните измами, како проневера на средства, сметководствени измами и мито и корупција, остануваат како најзастапени форми.

Напредокот во технологијата е брз, како што се и измамниците, но сепак организациите често се далеку зад нив.

Од суштинско значење е да се обрне внимание на компјутерските безбедносни прашања. Оние организации кои се подготвени да ги разберат и прифатат ризиците и можностите на компјутерскиот свет, ќе бидат оние кои ќе се стекнат конкурентска предност. Воспоставување на правилен “tone at the top” (Стил на управување на раководството) е суштински во борбата против економскиот криминал.

Со цел заштита на деловните субјекти од случаи на можна измама, потребно е да

се практикува следното:

1. Познавање на оние со кои работите - вработени, добавувачи, соработници и агенти.

2. Добра координација помеѓу ИТ, Внатрешната ревизија и Управниот одбор во заедничка борба против економскиот криминал.

3. Спроведување на редовни процени на ризикот од измами.

4. Лидерство од страна на раководство, свесно за потенцијален криминал, кое инсистира на култура свесна за истиот ризик.

5. Имплементирање на план за акција во случај на измама/криминал.

Алармите од измама најчесто се дефинираат како специфични настани или пак **red flags area** - „црвени знамиња“, кои би можеле да претставуваат индикатори за измама. Можни аларми од измами можат да се појават во многу различни начини, според околностите, но најчести аларми се:

- Анонимни е-маил-ови /писма/ телефонски повици
- Е-маил-ови испратени во невообичаено време, со непотребни атачменти, или во невообичаени дестинации
- Несовпаѓање помеѓу заработувачката и стилот на живеење
- Невообичаено, ирационално, или недоследно однесување
- Изменување на документи и записи
- Исцрпно користење на корективна тачност и невообичаени грешки
- Фотокопии на документи, наместо оригинали
- Потписи со гумени жигови, наместо оригинали
- Несогласување (несовпаѓање) на потписи, или рачен ракопис
- Потписи за овластување или

одобрувања кои недостасуваат

- Трансакции кои се иницирани без соодветно овластување
- Необјаснета променливост (флукуација) во рамнотежа на акционерските сметки, разијдување во пописот и стапки на поврат
- Прилагодувања на попис (инвентар)
- Помошни конта кои не се во согласност со контролните сметки
- Исцрпна употреба на ‘суспендирани’ (неизвесни) сметки
- Несоодветни или невообичаени влезови (книжења)
- Писма за конфирмација, кои не се вратени
- Извршени набавки кои не се во согласност со потребите
- Број на неуспешни обиди за логирање, кој што е поголем од просечниот број
- Системи во кои е влезено после вообичаените работни часови или од надвор од вообичаената работна област
- Логирање за контроли или ревизии кои што биле исклучени

Една од најчувствителните задачи на интерната ревизија е да се справува со измамите, односно нивно идентификување, спречување и лоцирање на одговорноста за нив. Но често пати интерната ревизија се оградува од овие задачи префрлајќи му на менаџментот за неговата одговорност за воспоставување на квалитетни интерни контроли со што би се елиминирале шансите за појава на измами.

Обврска на интерниот ревизор е, во моментот кога ќе се посомнева во измама, својата ревизорска работа да ја изврши професионално и во согласност со стандардите. При тоа интерниот ревизор треба да поседува доволно знаење да го оцени ризикот од измама и начинот на кој се управува со цел спречување на измамата, но не се очекува од него да ги поседува

вештините на личност чија приоритетна задача би била одговорноста за откривање и истражување на измамата.

Организација без сопствено одделение за внатрешна ревизија би можела да размислува да ги консултира своите надворешни ревизори доколку тие откријат измама, само заради обезбедување на експертиза за утврдување на нивото на загуби.

Исто така, надворешните ревизори можеби би биле во позиција да обезбедат експертска помош од друго место во рамки на фирмата за ревизија, како на пример од специјализирана група за истрага на измама.

Сепак, решението за да се повикаат надворешни ревизори би требало внимателно да се земе во предвид, затоа што секогаш постои можноста дека доколку ревизорот направил превид на очигледните предупредувања за измама, организацијата би можела евентуално, да бара оштета од својот ревизор.

Доколку ревизорот констатира дека постои неконзистентност, неправилности и грешки во функционирањето на системот на интерна контрола и контролните постапки кои се настанати намерно, тоа може да укаже на постоење на измама, и треба да ги земе во предвид импликациите во врска со интегритетот на менаџментот и вработените, како и во врска со останатите аспекти на ревизијата.

При спроведување на ревизорските активности, ревизорите е потребно посебно внимание да посочат кон откривањето на состојби на неправилности и можни измами, кои водат кон незаконско и ненаменско искористување на средствата.

Постоењето на состојби на можни измами, скоро секогаш е поврзано со состојба на слабо воспоставени системи на интерни контроли. При ревизијата, ревизорите кога ревидираат проекти кои се поврзани со итни случаи и катастрофи, потребно е да обрнат посебно внимание за можните измами, бидејќи ваквите проекти се плодна почва за измама и корупција.

Во случај ревизорите да се сретнат со случај на можни измами, важно е да бидат претпазливи и да не ги надминат своите законски овластувања, да не се обидуваат да обвинат никого од деловниот субјект дека е вмешан во можната измама, да не се обидуваат да ги интервјуираат осомничените лица, како и да избегнуваат информирање на повисокиот менаџмент во деловниот субјект за состојбите на можни измами, бидејќи сеуште не се знае од кои нивоа на вработените во организацијата има лица кои се вклучени во измамата. При случај на можна измама портебно е ревизорите веднаш да ги известат своите надредени, да не се обидуваат да ги задржат оргиналните документи и да не превземаат непотребни ризици со кои може да биде загрозувана нивната лична безбедност.

Со цел деловните субјекти да воспостават соодветни системи за навремена детекција и спречување на состојби на можни злоупотреби или измами, потребно е постоење на јасни правила и прописи, јасно дефинирана отчетност, одговорност и транспарентност во работењето, почитување на деловната етика, постоење систем на континуирани обуки и градење на свеста за состојбите на неправилности и измами, постоење на соодветна ревизорска трага за работењето, како и ефективни политики за навремено откривање на измамите (whistle-blowing policy).

ЗАКЛУЧОК

Во услови на глобализација и современи економски текови, се поголемо значење се дава на ревизијата на измамите, поради се поголемата нагласеност од нивното случување.

За ревизорите од големо значење е да се разграничи дека секоја измама е неправилност, но не и секоја неправилност е измама.

Состојби на откривање на постоење на одредени грешки во работењето, не значат дека се работи за состојба на измама. Грешките во работењето можат да настанат од различни причини, на пример

комплексност на правилата и процедурите кои треба да се следат, недоволна обученост на вработените или нивна преоптовареност со работни задачи.

Поради тоа грешките може да се дефинираат како состојби на ненамерни погрешни прикажувања на одредени состојби во извештаите, додека состојба на измама претставува намерно дејствие на едно или повеќе лица, чија крајна цел е остварување на лична корист.

Најчести индикации за постоење на состојби на можни измами се случаите кога ревизорите ќе се сретнат при ревизијата со плаќања за не постоечки производи или услуги, плаќања за не постоечки персонал/вработени, или состојби на договорни манипулации при спроведување на набавките.

Во услови кога ревизорот идентификувал состојба на измама или добил информации кои укажуваат на можности за постоење на измама, ревизорот треба навремено да ги пренесе овие наоди

на соодветното ниво на менаџмент, со цел да ги информира оние кои што имаат основна одговорност за спречување и откривање на измама за прашањата кои се соодветни на нивната одговорност.

Сепак, важно е да се нагласи дека ревизорите во услови на можна измама, потребно е да бидат претпазливи и да не ги надминат своите законски овластувања, да не се обидуваат да обвинат никого од деловниот субјект дека е вмешан во можната измама, да не се обидуваат да ги интервјуираат осомничените лица, како и да избегнуваат информирање на повисокиот менаџмент во деловниот субјект за состојбите на можни измами, бидејќи се уште не се знае од кои нивоа на вработените во организацијата има лица кои се вклучени во измамата. При случај на можна измама потребно е ревизорите веднаш да ги известат своите надредени, да не се обидуваат да ги задржат оригиналните документи и да не превземаат непотребни ризици со кои може да биде загрозувана нивната лична безбедност.

